

TARSUS VE ÇEVRESİNDE SAĞALTMA OCAKLARI VE BUNLARA BAĞLI UYGULAMALAR

Adem ÖGER*

ÖZET

Türk halk kültürü içinde halk hekimliğinin ve bu çerçevedeki uygulamaların önemli bir yeri vardır. Türk kültürünün temel taşlarından birini oluşturan bu uygulamalar, Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınmış, birtakım değişme ve gelişme göstererek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Eski Türk inançlarının izlerini taşıyan sağaltma ocakları ve bunlara bağlı uygulamalar, Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, Tarsus ve çevresinde de yaygın olarak devam etmektedir. Makalemizde, ilk olarak Tarsus ve çevresinde "ocak" veya "ocaklı" olarak kabul edilen kimselerin özellikleri ve "ocak" geleneğinin ne şekilde sürdürüldüğü konusunda bilgi vereceğiz. Daha sonra sağaltma ocakları ve bunlara bağlı uygulamaları tanıtır, yapısal ve işlevsel özellikleri bakımından değerlendireceğiz. Son olarak da "ocak" olarak adlandırılan kimselerin yaptığı bu uygulamaların eski Türk inanç sistemiyle ilişkisini açıklamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tarsus, gelenek, halk hekimliği, ocak.

SANATORIUMS AND THEIR APPLICATIONS IN AND AROUND TARSUS

ABSTRACT

Folk medicine and its applications have great importance in Turkish popular culture. These applications that compose a keystone for Turkish culture were carried from Middle Asia to Anotalia and they have obtained till today by undergoing some changes and development. Sanatoriums and their applications that

---

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Bilimi ademoger@gmail.com

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

bear the trace of old Turkish believes commonly proceed in and around Tarsus like many other places in Anatolia. In this article, first of all, we will inform about some people named “ocak” or “ocaklı” in and around Tarsus and how this custom is maintained. Afterwards, we will introduce sanatoriums and their applications and evaluate them in terms of their structural and functional features. Finally, we will try to explain the relations between these applications that were performed by someone called “ocak” and old Turkish belief system.

Key Words: Tarsus, tradition, folk medicine, ocak.

Makalemizin temelini oluşturan “sağaltma ocağı” kavramı; herhangi bir hastalığı, genellikle sihrî yollarla tedavi eden ve kendine ait sağaltma yöntemleri kullanan kişiyi ifade etmektedir. Tarsus ve çevresinde “ocak veya ocaklı olma”, sülaleye bağlı olarak ve “el verme” yöntemiyle gerçekleşmektedir. Bir kimsenin sağaltma ocağı olabilmesi için aynı sülaleden bir kişinin, “ocak” olması ve o kişiye el vermesi gerekmektedir. “El verme” ise; ocak olan kimsenin aynı sülaleden geleneği devam ettirebilecek olan bir erkek veya kadına, bu sağaltma uygulamasını sürdürmesi konusunda icazet vermesidir. El verme geleneği, ocak olan kişinin avucundan un, tuz ve kül yalama veya geleneği devam ettirecek kişinin ağzına tükürme gibi uygulamalarla gerçekleşmektedir.

Tarsus ve çevresinde, halk hekimliği uygulamalarının geneli için “urasa” sözcüğü kullanılmaktadır. Urasalarda Türkçe olarak okunan temenni ve dualara “sanaka”; kurşun dökme, taş kırma ve kömür söndürme işlemleri için ise “yeynilik” denilmektedir.¹

Tarsus ve çevresindeki sağaltma ocaklarının özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Sağaltma ocağı olmak için mutlaka aynı cinsten, yani kadın veya erkek olma şartı söz konusu değildir. Yöredeki sağaltma ocaklarının bir kısmını kadınlar, bir kısmını da erkekler oluşturmaktadır.

---

¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Ali Rıza Yalman (Yalgın), **Cenupta Türkmen Oymakları II**. (Haz: Sabahat Emir), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s.508.

2.Sağaltma ocaklarının bazıları sadece insan hastalıklarını tedavi ederken, bazıları hem insan hem de hayvan hastalıklarını tedavi etmektedir.

3. Sağaltma ocaklarının bazıları tedavisi yapılan hastalığa göre, bazıları da tedavi anında yapılan uygulamaya göre adlandırılmaktadır. Örneğin; “Termiye Ocağı”, “Sarılık Ocağı”, “Yügrük Ocağı” tedavi edilen hastalığa bağlı olarak; “Kurşun Dökme Ocağı”, “Kömür Söndürme Ocağı”, “Taş Kırma Ocağı” gibi ocaklar ise tedavi anında yapılan işleme göre adlandırılmaktadır.

4.Sağaltma ocaklarının hepsinde, hastalığın tedavi işlemi devam ederken veya tedavi işleminin sonunda, ocak olan kişiye az miktarda para verilir, buna “arılık” denilmektedir. Sağaltma ocakları, arılık konusunda hastayla kesinlikle pazarlık yoluna gitmezler. Arılık vermede dikkat çeken önemli bir nokta, arılık verme işleminin, paranın elden ele verilmesi şeklinde değil, paranın yere veya işlem yapılan kabın, bezin vs. içine atılması şeklinde yapılmasıdır.

5.Sağaltma ocaklarının özelliklerinden biri de, bazı ocaklara tedavi amacıyla haftanın belirli günlerinde gidilmesidir. Örneğin; termiye, siğil ve yügrük ocaklarında tedavi, yalnızca çarşamba günü yapılmaktadır. Kurşun dökme ocağında daha çok cuma günü tercih edilmektedir.

Türkiye halk hekimliğinde, sağaltma işlemi irvasa yoluyla, parpılama yoluyla, dinsel yolla, bitki, hayvan ve maden kökenli emlerle yapılmaktadır. İrvasa, doğrudan vücutla ilgili olmayan, hastayı etkileme amacı güden sağaltmadır. Parpılama yoluyla yapılan sağaltmalarda ise, hastaların vücutları çizilir, delinir, dağlanır, kesilir ya da vücutlarına değnekle vurulur.² Tarsus ve çevresindeki sağaltma ocaklarında tedavi çoğunlukla irvasa ve parpılama yoluyla yapılmakla birlikte, aynı ocağın yukarıda saydığımız sağaltma tekniklerinden birkaçını aynı anda kullandığı da görülmektedir. Ayrıca sağaltma ocaklarının tedavisini yaptığı bazı hastalıklar, ocağa gitmeden kişinin kendisi tarafından da tedavi edilmektedir. Örneğin; dalak şişmesi, siğil gibi hastalıklar bunlardan bazılarıdır. Ancak biz bildirimizde, bu hastalıkların sadece ocaklı kişiler tarafından yapılan tedavi şekillerini inceledik.

Tarsus ve çevresinde, sağaltma ocaklarından bazıları ve tedavi şekilleri şu şekildedir:

² Erman Artun, **Türk Halkbilimi**, Kitabevi, Ankara 2005, s.183–185.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

1. Kurşun Dökme Ocağı: Bu ocağa başı ağrıyan, üzerinde ağırlık (halsizlik) hissedeni; kısaca kendisine nazar değdiğine inanan kişiler gitmektedir.

Sağaltma ocağı, önce kurşunu eline alarak, hastanın dizlerinin ve sırtının üzerinde dolaştırır. Daha sonra bir eleğin içine üç tane kaşık (kaşıklardan her birinin içine tuz), cep aynası, makas, üç tane inek tezeği, üç tane çete (diken), bir baş soğan, bir baş sarımsak ve bunların ortasına da su dolu bir kap koyar. Hasta, hazırlanan bu eleğin içine bir de arılık koyar. Daha sonra sağaltma ocağı, bir kahve cezvesine veya kepçeye biraz bal mumu ile kurşun atar. Kurşun kapta erdikten sonra elek, hastanın başının üzerine tutulur ve kurşun su dolu kaba dökülür. Ocağın olan kişi kurşun dökme esnasında “İhlâs” ve “Fâtîha” surelerini okuduktan sonra, suda şekil alan kurşunları inceler. Daha sonra kurşun dökme işlemi, eleğin hastanın belinin üzerine ve dizlerinin üzerine tutulmasıyla yapılır.

Kurşun suya döküldüğünde şekil almaz, toplu halde durursa hastaya nazar değmemiştir. Fakat kurşun, suda dağılarak değişik şekiller almışsa, hastaya nazar değmiştir. Ayrıca, hastaya nazar değmişse, ocağın olan kişi kurşun dökme işlemi sırasında sürekli esner veya “geğirir.”³ Ocağın olan kişi, suda değişik şekiller alan kurşuna bakarak, hastaya kimin nazarının değdiği konusunda ipuçları verir. Kurşun dökme işlemi bitince, içi boşaltılan elek yuvarlanır. Eğer eleğin ağzı havaya gelirse hastalık tedavi edilmiştir, tersine gelirse, bu durum hastalığın tedavi edilemediği anlamına gelmektedir⁴ (K.K.: 8, 16).

2. Kömür Söndürme Ocağı: İnek yem yemediğinde, danayı emzirmedeğinde veya sütünü sağdırmadığında; bebek annesini emmek istemediğinde veya durmaksızın ağladığında; bir kişide halsizlik, şiddetli baş ağrısı olduğunda nazar değdiğine inanılarak bu ocağa gidilir.

Sağaltma ocağı, ateş yanan ocağın kenarına su dolu bir kap koyar. İhlâs suresini okuyarak ateşin içinden bir kömür alır ve bunu, su dolu kabın içine atar. Bu işlemi yedi defa tekrar eder. Böylece İhlâs suresini yedi defa okuyarak, kabın içine yedi tane kömür atmış olur. Bu sırada kömürlerden her birini eline aldığında -çevreyi genellikle

³ Ali Rıza Yalman (Yalgın), *Age*, s.514.

⁴Yörede “kurşun dökme” ana hatlarıyla aynı olmakla birlikte, kullanılan malzemelerde ve kurşun dökme işleminin sonucunu yorumlamada farklılıklar olabilmektedir. Bu konuda geniş bilgi için bk. Ali Rıza Yalman (Yalgın), *Age*, s.514.-517; Eflatun Yüzbaşıoğlu, “Silifke’de Halk İnanmaları”, *İçel Kültürü*, S:9 (1989), s.29; Sait Uğur, *İçel Folkloru*, CHP Halkevleri Yayınları, Ankara 1948, s.48.

tanıldığı için- nazarı değebilecek kişiyi aklından geçirir ve kömürü suya öyle atar. Suya atılan kömürlerden hangisi dibe çökmüşse, hastaya o kömüre niyet edilen kişinin nazarı değmiştir. Bununla birlikte nazarı değen kişiye niyet edilerek atılan kömür suya atıldığında farklı bir ses çıkarır. Eğer suya atılan kömürlerden hiçbiri ses çıkarmamış ve suyun dibine çökmemişse, hastaya nazar değmemiştir.

Kömür söndürülen kaptaki suya ocaktan biraz da kül atılır ve bu sudan hastaya bir yudum içirilir, ayrıca onun eline, yüzüne ve ayaklarına serpilir. Kömür söndürme işlemi eğer inek veya dana için yapılmışsa, bu sudan, ineğin, dananın üzerine serpilir ve ineğin göğüslerine sürülür. Tedavinin sonunda sağaltma ocağına arılık verilir. (K.K.: 10, 12, 13, 14).

3. Taş Kırma Ocağı: Bu ocağa da nazardan arınmak için gidilmektedir. Sağaltma ocağı, evindeki ocaktan (ateş yakılan yer) bir taş alır –sağaltma ocağının evindeki ocakta sacayağı yerine, çoğunlukla üç tane taş kullanılır- ve bu taştan kırk tane küçük parça kırar. İçinde su bulunan bir kaba, bir kez Fatıha, üç kez İhlâs suresini okuyarak kırmış olduğu küçük taş parçalarını ikişer ikişer atar. Taşlar suya atıldığında ses çıkarırsa hastaya nazar değmiştir. Eğer nazar değmemişse taşlar suya atıldığında ses çıkarmaz. Kaptaki suyun içine ocaktan biraz da kül atılır. Nazar değen kişi bu sudan içer, eğer nazar değen varlık hayvan ise, onun da üzerine bu sudan serpilir, göğsüne sürülür ve biraz da içirilir. Bu işlemlerin sonunda sağaltma ocağına arılık verilir (K.K.: 15).

4. Dalak Kesme Ocağı: Bu ocağa, dalağı şişen -dalak şişmesinin belirtisi, nefes alma güçlüğü ve sürekli sancı çekme olarak bilinir- kişiler gitmektedir. Ocak olan kişi, hastayı sırt üstü yere yatırır ve üzerine bir seccade örter. Bazı ocaklar ise hastanın üzerine, seccade yerine ekmek tahtası koyar. Hastanın yanına da bir refakatçi oturur. Ocak olan kişi, omzuna bir balta veya nacak alarak hastaya sağ tarafından yaklaşır. Hastanın yanında duran refakatçi ile karşılıklı konuşmaya başlar:

—Selamün aleyküm!

—Aleyküm selam!

—Nereden geliyoñ?

—Höngürü'den.

—Höngürü'de n'aptiñ?

—Dalak kestim.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

- Nereye gidiyoñ?
 —Dalak kesmeye.
 —Bu dalağı da kesebili miñ?
 —Kesirim.
 —Kesemeñ!
 —Kesirim.
 —Kesemeñ!
 —Kesirim.

Bazı ocaklarda ise karşılıklı konuşma şu şekildedir:

- Selamün aleyküm!
 —Aleyküm selam.
 —Nerden geliyoñ?
 —Dalak deresinden.
 —Neye geldin?
 —Dalak kesmeye.
 —Bu dalağı da kesebili miñ?
 —Kesirim.
 —Kesemeñ
 —Kesirim.
 —Kesemeñ.
 —Kesirim.

Bu konuşmalardan sonra ocak, omzundaki balta veya nacağı, yerde yatan hastanın karnının üzerine veya ekmek tahtasına yavaşça vurur. Gözleri açık olan hasta, baltanın karnına doğru geldiğini görünce korkar. Bu konuşma ve baltayı vurma işlemi üç kez tekrar edilir. Sağaltma ocağı ilk ikisinde hastaya sağından, üçüncüsünde ise sol tarafından yaklaşır. Dalak kesme işlemi bitince ocağa arılık verilir (K.K.: 4)

5. Termiye Ocağı: Bu sağaltma ocağı, yöre halkı arasında “terme, temre, termeği, temreği ocağı” olarak da adlandırılmaktadır. Termiye, bir tür deri hastalığıdır. Bu ocakta tedavi sadece çarşamba günleri yapılmaktadır. Hasta olan kişi, çarşamba günü bu ocağa gider. Sağaltma ocağı, yörede “çaltı, kör diken” adıyla bilinen bitkinin

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/1 Winter 2010*

dikeni veya “kopya kalemi” adı verilen keçeli kalemi eline alarak besmele çeker ve önce termiye olan bölgenin etrafını “El benim elim değil, Fatma anamızın eli!” diyerek çizer. Daha sonra çizdiği bölgenin üzerine tükürerek, o bölgede kuru bir yer kalmayacak biçimde tükürüğünü yayar. Böylece tedavi işlemi sona erer. Eğer hastalık bir hafta içinde iyileşmezse, tedaviye üç hafta çarşamba günü devam edilir.

Eğer termiye bir kimsenin mahrem bölgesinde ise ocak olan kişi bir kaba tükürür ve hasta bunu alarak termiye olan bölgeye kendisi sürer. Tedavi işleminden sonra ocağa arılık verilir (K.K.: 17).

6. Yüğrük Ocağı: Bu ocağa, daha çok çarşamba günü, zayıf, iştahsız, hastalıklı bebek ve çocuklar götürülmektedir. “Önce hastaya sağaltma ocağının evinden ekmek veya yemek (genellikle bir parça ekmek) yedirilir. Bunun yanında tuz ve evdeki ocaklıktan kül yalattılır. Hasta o anda hapşırırsa, kesin olarak iyi olacak demektir. Çünkü hastalığın da hapşırıkla birlikte dışarıya çıkacağına inanılmaktadır. Sonra hastanın başı, bingıldak yanından iki yerden jiletle çizilir. Bir baş soğan dövülerek, içine tuz ve ocağın tükürüğü de ilave edilerek bezin içine konur ve jiletle çizilen bölgeye sarılır. Bu sargı, yaklaşık bir gün sonra çıkarılır.”⁵

Bazı yüğrük ocaklarında ise tedavi şu şekildedir: Sağaltma ocağı, çocuğu yere sırt üstü yatırır. Çocuğun karnını jiletle çizerek, bir miktar kan akıtır. Daha sonra kanattığı bu bölgenin üzerine, evindeki ocaklıktan taş kırarak onu un haline getirir, bunun içine pekmez, nane koyar ve biraz da tükürerek bunları karıştırıp merhem şeklinde sürer. Bu bölgenin üzerini de ince bir bez ile sarar. Bu işlemin sonunda tedavi için getirilen çocuğun yakını sağaltma ocağına arılık verir (K.K.: 2, 8).

7. Sarılık Ocağı: Bu ocağa, sarılık hastası olan kişiler gitmektedir. Sarılığın belirtisi ise insanın göz bebekleri ve benzinin sararması olarak bilinir.

Sağaltma ocağı, hastanın alnını, el ve ayak parmaklarının ucunu jiletle hafifçe keserek kanatır. Daha sonra bir soğan veya sarımsağı taşa ezer ve ona tükürerek kanattığı bölgelere sürer. Ocak olan kişinin evindeki ocaklıktan hastaya biraz kül ve tuz yalattılır ve su içirilir; bazen ekmek de yedirilir. Hasta, tedavi işleminin sonunda ocağa arılık verir (K.K.: 9).

⁵ Turan Ali Çağlar, “Türklerde Ocak Kültürü”, *İçel Kültürü*, S:24 (1992), s.24.

8. Siğil Ocağı: Vücudunda siğil olan kişi çarşamba günü bu ocağa gitmektedir. Ocak olan kişi, bir soğanı keserek üzerine tükürür ve bunu bir kez Fatiha, üç kez İhlâs suresini okuyarak siğilin üzerine sürer. Daha sonra, siğilin üzerine sürdüğü bu soğanı, evin önüne asar. Hastadan yirmi dört saat eline su değdirmesini, bir hafta boyunca da ekşi yiyecekleri ve fasulye, nohut, bezelye gibi yemek çeşitlerini yemesini yasaklar. Evin önüne asmış olduğu soğan kurudukça, hastadaki siğiller de kaybolacaktır. Bu işlemin sonunda da ocağa arılık verilir (K.K.: 8).

9. Kengi Ocağı: Kengi, kalçadaki ağrıya verilen isimdir. Kengi hastası olan kişi, yürümekte zorluk çeker. Hasta, tedavi için geldiğinde ocak olan kişi, hastayı yüzüstü yatırır. Daha sonra başparmağı, ayak topuğu veya keserin sapı ile kalçadaki kengi olan bölgeye çöker. Eğer hastalık kengi ise anında iyileşir. Bu işlemin sonunda ocağa arılık verilir (K.K.: 7).

10. Sıraca Ocağı: Vücutta göz göz yara olduğu zaman bu ocağa gidilmektedir. Sağaltma ocağı, dağdan yedi çeşit ot toplar. Hasta diz üstü oturur ve ocak olan kişi, yedi çeşit otu makasla, hastanın başının üzerinde Fâtiha ve İhlâs suresini okuyarak küçük küçük keser. O otları daha sonra yerden toplar ve kaynatarak birazını hastaya içirir, birazını da hastanın yaralarına sürer. Tedavi işleminden sonra ocağa arılık verilir (K.K.: 5).

11. Sıtma Ocağı: Bu ocağa sık sık sıtma nöbetleri geçiren hastalar gitmektedir. Sağaltma ocağı, küçük bir çalıyı taş ile bastırır. Bu çalıya taş atarken “sıtma bu iti dutma, dutarsan da bırakma” der. O çalıyı taş ile bastırdıktan sonra bir kirişe (hayvanın ince bağırsağının kurutulmuş ip haline getirilmiş şekli) çiğ ip bağlar. Böylece sıtma, iple bağlanmış olur. Bu işlemden sonra, sağaltma ocağına arılık verilir (K.K.: 10, 13).

12. Dabaz Ocağı: Dabaz, vücutta görülen kırmızı ve kaşıntılı kabartıya verilen isimdir. Bu ocağa, vücudunda sürekli kaşıntı ve buna bağlı kızarıklık olan kişiler gitmektedir. Sağaltma ocağı, hastayı kanepenin veya sandalyenin üzerine oturttarak, onun üzerine bir al yazma örter. Hastanın yanına da refakatçi olan bir kişi oturur. Ocak olan kişi, pamuk atılan bir yayı bacaklarının arasına alarak (ata bindiğini varsayar) ve eline bir oklava alarak iki-üç metre yürür ve hastanın yanına gelir. Hastanın yanındaki kişiyle konuşmaya başlar:

—Selamün aleyküm!

—Aleyküm selam!

—N’olmuş bu geline?

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

—Balbaş olmuş.

—N'olmuş da balbaş olmuş?" diyerek hastanın başına oklava ile bir kez vurur ve başındaki yazmayı kaldırarak hastanın yüzüne bir bakar. Bu işlemi üç kez tekrar eder. Tedavi işleminden sonra sağaltma ocağına arılık verilir⁶ (K.K.: 1).

13. Dapındırma Ocağı: Bu ocağa, dudağında şişme olan kişiler gitmektedir. Ocak olan kişi, yanına hasta ile birlikte bir kişiyi daha alarak dört yol ağzı olan bir yerin ortasında durur. Hastanın üzerine al bir yağlık (yazma) örtülür. Ocak olan kişi, eline pamuk atılan bir yay alır ve hastanın yanındaki kişi ile karşılıklı konuşmaya başlar:

—Dapındıraman!

—Dapındırırım!

—Dapındıraman!

—Dapındırırım!

—Dapındıraman!

—Dapındırırım!

Bu konuşmalardan sonra ocak yaya vurarak yazmayı kaldırır. Bu işlem üç defa tekrar edilir ve tedavinin sonunda sağaltma ocağına arılık verilir (K.K.: 6).

14. Kurt Dökme Ocağı: Göz kızardığında ve gözde sürekli kaşıntı olduğu zaman bu ocağa gidilmektedir. Ocak olan kimse, bir leğenin içine biraz iç yağı ve bir at nalı koyar. Bunların üzerine kaynamış su döker ve biraz bekler. Daha sonra hasta, başını leğenin üzerine tutar ve hastanın üzerine bir çarşaf örtülür. Ocak olan kişi, çarşafın üzerinden hastanın başına, sağdan soldan eliyle vurur. Bu esnada, hasta olan kişinin gözünden küçük kurtlar dökülür. Bu işlemden sonra hastanın tedavisi sona erer ve sağaltma ocağına arılık verilir (K.K.: 11, 13, 14).

Tarsus ve çevresinde, sağaltma ocakları ve bunlara bağlı uygulamalar hakkında bilgi verdikten sonra, bu ocakların ve bunlara bağlı uygulamaların Eski Türk inançlarıyla ilişkisini açıklamak yerinde olacaktır.

⁶ “Dabaz” Anadolu'nun farklı bölgelerinde “kurdeşen” hastalığı olarak da adlandırılmaktadır. Geniş bilgi için bk. Sedat Veyis Örnek, *Age*, s.105–106.

Tarsus ve çevresindeki sağaltma ocaklarının özelliklerinden biri, geleneğin aynı sülaleden biri tarafından el verme yöntemiyle devam ettirilmesidir. Bu gelenek, Şaman olabilme yollarından biri olan “kam olmak için, belli başlı bir kamın neslinden olma”⁷ şartına benzemektedir. Çünkü, Şamanlık mesleğini icra etmek için önemli unsurlardan biri kalıtsal aktarım (babadan oğula)’dır.⁸ Sağaltma ocakları, bu yönüyle Şamanlığın izlerini taşımaktadır.

Bunun yanında, sağaltma ocağının sülaleye bağlı olarak devam etmesi, Eski Türklerdeki ateş ve ocak kültürüyle de ilgili olmalıdır. “Eski Türklerde ateşle ilgili birçok inanç vardı. Kötü ruhlardan temizlenmek endişesiyle eski ateş kültü tanrısı Odçigin-Odkan-Kalakan’a yapılan kültler, hep ateş etrafında şekillenen merasimlerin birer parçasıdır.”⁹ “Otçigin ise; ‘Ateş Prensi’ ateşe bağlı olan ve evi koruyan olarak adlandırılmaktadır. Türklerin ve Moğolların geleneklerine göre, mirasın paylaşılmasından sonra kalan şeyler en genç oğula gitmektedir.”¹⁰ Abdülkadir İnan, bu durumla ilgili olarak, “ateş ruhuna hitaben okunan şaman ilâhilerinden anlaşıldığına göre, aile ocağı kültü ile ateş kültü birbirinden ayırt edilmez. Aynı zamanda ocak kültü atalar kültüyle bağlıdır.”¹¹ demektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, günümüzde de Anadolu’da devam etmekte olan “ailenin devamını evin en küçük oğlu sürdürür”, yani evin ocağını tütürecek olan kişi, evin en küçük oğludur, anlayışının temelini yukarıda belirttiğimiz ateş ve ocak kültü oluşturmaktadır. Sağaltma ocaklarında ise aynı sülaleden birinin el alması yöntemiyle neslin devam etmesi yerine, sağaltma geleneğinin sürdürülmesinin amaçlandığını görmekteyiz. Kanaatimizce sağaltma ocaklarının sülaleden biri tarafından devam ettirilmesi geleneği, eski Türk inanç sistemi içinde yer alan Şamanlık, ateş ve ocak kültürüyle ilgilidir.

Sağaltma ocaklarının bir başka özelliği ise tedavi işlemlerinin büyük bir kısmının sihrî yollarla yapılmasıdır. Bu tedavi

⁷Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s.76.

⁸ Şamanlıkta devşirilme yolları hakkında geniş bilgi için bk. Mircea Eliade, **Şamanizm**, Çev.: İsmet Birkan, İmge Kitabevi, İstanbul 1999, s.31-43; Jean-Poul Roux, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, Çev.: Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002, s.64 vd.; Abdülkadir İnan, **Age**, s.76.

⁹ Mehmet Aydın, “Mut Bölgesinde Yaşayan Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili”, **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, (Gelenek, Görenek ve İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s.39.

¹⁰ Jean-Paul Roux, **Age**, s.236.

¹¹ Abdülkadir İnan, **Age**, s.68.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

şekli, Şamanların insanların içine giren kötü ruhu çıkarmak ya da hastanın kaybolan ruhunu bulup vücuda geri getirmek için yaptığı törenleri hatırlatmaktadır. “Şamanistlerin inançlarına göre, kötü ruhlar insanların en büyük düşmanlarıdır. İnsanlara ve hayvan sürülerine hastalık göndermek suretiyle ‘tolu-tolui (kurban)’ isterler. Bunların her istediklerini harfi harfine yerine getirmek gerektir. Fani insanlar bunların ne istediklerini bilmezler; bunları ancak kudretini göklerden, atalarının ruhlarından alan şamanlar bilir.”¹² Eliade’ye göre, “Orta ve Kuzey Asya’da şamanın başlıca işlevi sihirle hastalıkları iyileştirmektir.”¹³ Şamanların esrime yoluyla hastalığı tedavi etme şekillerinin izlerini, yörede özellikle nazar inancına bağlı olarak gidilen “Kurşun Dökme”, “Taş Kırma” ve “Kömür Söndürme” ocaklarının yaptıkları sağaltma şekillerinde görüyoruz. Örneğin; sağaltma ocağı olan kişinin, kurşun dökme esnasında sık sık esnemesi ya da geçirmesi, hastanın vücudunda kötü bir nefes olduğu ve bunun da kurşun dökme işlemiyle def edileceğine olan inancı daha da artırmaktadır. Burada sağaltma ocağı, normal durumundan farklı bir duruma geçerek (esneme veya geçirme), hastalığı tedavi etmektedir. Tedavi esnasında, sağaltma ocağının içinde bulunduğu bu durum, Şamanın tören sırasında içinde bulunduğu duruma benzemektedir. Dolayısıyla, sağaltma ocakları tedavi şekilleri bakımından da Şamanizm’in izlerini taşımaktadır.

Tarsus ve çevresindeki sağaltma ocakları ve onların uygulamalarında, özellikle ateş ve ocak kültürünün de büyük etkisi söz konusudur. Kültür ve inançlar tarihinin derinliklerinde her milletin ateşe ve ocağa, dolayısı ile ocağın bulunduğu eve saygı gösterdiğine şahit oluyoruz.¹⁴ Türklerde de aile ocağında yanan ateş, nasıl yakılırsa yakılsın, kutlu sayılmaktadır.¹⁵ Kutsal sayılan bu ateşin bir başka özelliği ise insanı kötülüklerden arındırmasıdır.¹⁶ Bu iki inanç, yani evde yanan ateşin kutsal sayılması ve ateşin kötülüklerden arındırma özelliği, incelediğimiz sağaltma ocaklarının tedavi şekillerinde ön plana çıkmaktadır. Buna bağlı olarak da sağaltma ocakları, tedavilerin bir kısmını ateş ve ocağın etrafında, bir kısmını ise ateş unsuru olan kül, kömür, ocaktaki taş vs. kullanarak yapmaktadır. Yörede, günlük hayatta da ateşe ve ocağa saygı gösterildiğini biliyoruz. Örneğin; ateş

¹² Abdülkadir İnan, *Age*, s.75–76.

¹³ Mircea Eliade, *Age*, s.247–249.

¹⁴ Ateş ve ocağın diğer milletlerin mitolojisindeki yeri için bk. Mehmet Aydın, *Agm*, s.39.

¹⁵ Mircea Eliade, *Age*, s. 66.

¹⁶ Türklerde ateş ve ocak kültürü için bk. Emel Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2001, s.93–109; Jean Paul Roux, *Age*, s. 233–237; Ahmet Gökbek, *Kıpçak Türkleri (Siyasî ve Dinî Tarihi)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, s.225–229;

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

su dökülerek söndürülmez, ocağın yanına yatılmaz, ateşe soğan ve sarımsak kabuğu atılmaz.¹⁷

Türk kültüründe büyüsel bir gücü olduğuna inanılan dört yol ağzı, pek çok ritüelin uygulandığı yer olmaktadır. Böylece, her yöne açık olan bu yerde yapılan işlemin de olumlu sonuç vereceğine inanılmaktadır. Bu inanişya bağlı olarak Tarsus ve çevresinde de gerek sağaltma ocaklarına bağlı bazı tedaviler, gerekse sağaltma ocağının dışındaki bir çok pratiğin dört yol ağzında yapıldığını görüyoruz. Kanaatimizce bu inanişın temelinde, Türklerde dört yönün kavşağının kâinatın merkezi sayılması yatmaktadır. Örneğin; “Kök Türklerde, Ötüken-yış, dört yönün kavşağı, yani kâinatın merkezi sayılıyordu.”¹⁸

İncelediğimiz sağaltma ocaklarının bazılarında, tedaviler belirli günlerde yapılmaktadır. Bu, yöre halkı arasında bazı vakit ve günlerle ilgili inanişlardan kaynaklanmaktadır. Yörede, çarşamba ve perşembe günleri uğurlu; cuma mübarek gün; salı ve cumartesi ise uğursuz gün kabul edilmekte ve bazı işlerin yapılmasında günlerin; hatta günlerin belli vakitlerinin seçilmesine dikkat edilmektedir.¹⁹

Tarsus ve çevresindeki sağaltma ocaklarının uygulamalarında, büyüün taklit ve temas yöntemlerinin kullanıldığını da görmekteyiz. Büyü iki amaçla yapılmaktadır: Bunlardan birincisi, “kötülükleri bir şahıs ya da ona ait mal, mülk, hayvan vb. üzerine yöneltmek suretiyle zarar vermek, ikincisi ise bu şekilde kötülüğe uğramış kimseden kötülüğü defetmek için yapılan sihrî işlemdir.”²⁰ Sağaltma ocaklarında el verme işlemi esnasında ve tedavilerin büyük bir kısmında, hastalıklı bölgeye ya da tedavide kullanılan soğan, sarımsak vb. üzerine ocak olan kişi tükürmekte ve hastaya elinden kül ve tuz yalatmakta ve su içirmektedir. Bu uygulama da, büyüsel işlem sağaltma amacıyla yapılmaktadır ve temas büyüünün etkisi olduğu açıktır.

“Temas büyüünde bir insanda varlığı tasavvur edilen majik kuvvet, o insanın nefesinde, tükürüğünde, pisliğinde, idrarında, kanında da bulunmaktadır. Herhangi bir şeyin içindeki majik kuvvet, o şey uzakta da olsa, çoğu kez o şeyin bütün kısımlarında da varmış

¹⁷Tarsus ve çevresinde ateş ve ocak etrafında oluşan inanişlarla ilgili geniş bilgi için bk. Adem Öger, **Tarsus Yöresi Dağ Köylerinde Geleneksel Halk Kültürü Üzerine Bir İnceleme**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2003, s.355–356.

¹⁸ Emel Esin, **Age**, s.21.

¹⁹ Tarsus ve çevresinde, gün ve vakitlerle ilgili inanişlar hakkında daha geniş bilgi için bak. Adem Öger, **Age**, s.352-354; Mehmet Aydın, **Agm**, s.35; Ali Rıza Yalman (Yalgın), **Age**, s.516.

²⁰ Sedat Veyis Örnek, **Age**, s.33.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

gibi düşünülür. Örneğin; bir ağacın büyüme ve mahsul verme gücünün, ağacın dallarında ve yapraklarında da varolmasını düşünmek gibi.”²¹ İncelediğimiz sağaltma ocaklarında, majik bir kuvvete sahip olan sağaltma ocağı, tükürüğü vasıtasıyla veya sağaltmada kullandığı araca kendinden bir parça ekleyerek hastayla temas kurmakta ve böylece tedavi işlemini tamamlamaktadır. Sağaltma ocaklarının yaptığı bu büyüsel işlemler, aynı zamanda “İhlâs”, “Fâtiha” gibi sureler okunarak, “Bu el benim elim değil, Fatma anamızın eli”vb. sözler kullanılarak dini öğelerle de desteklenmekte; böylece yapılan uygulamalara dinsel bir içerik de kazandırılmaktadır.

Sağaltma ocaklarının yaptığı uygulamalarda taklit büyüünün de kullanıldığını görmekteyiz. “Benzer işlemin, benzer olayı meydana getireceği”²² temeline dayanan taklit büyüü, özellikle dabaz, dalak kesme ve siğil ocaklarında kullanılmaktadır. Dabaz hastalığının tedavisinde, hastanın başına al yazma örtülmesi, dalak kesme tedavisinde balta veya nacakla dalağı gerçekten kesermiş gibi davranma, siğile sürülen soğanı, kuruması için bir ipe asma uygulamaları, taklit büyüünde yer alan “bir şey benzeriyle tedavi edilir”(similia similibus curantur)²³ inancına dayanmaktadır. Burada vücuttaki kızarıklığın üzerine kırmızı yazma örtülmesiyle onun tedavi edileceğine; siğile sürülen soğanın kurumasıyla, siğilin de kaybolacağına, dalak kesme işleminin taklidinin yapılmasıyla dalağın da iyileşeceğine inanılmaktadır.

Sonuç olarak, sağaltma ocaklarında asıl iyileştirme etkisi, ocağın manevî gücünde ve insanların buna inanmalarında bulunmaktadır. İnanılarak ve kutsallaştırılarak yapılan bu uygulamalar, yüzlerce yıllık zaman, din ve ekolojik faktörlere bağlı olarak değişerek kuşaklar boyu devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir. İncelediğimiz bu sağaltma ocakları ve uygulama şekilleri, zamanla farklı şekillere bürünse de bunlarda, Eski Türk inançlarının izlerini görmek mümkündür.

Günümüzde halk hekimliği ve bu çerçevedeki uygulamalar her geçen gün azalmakta ve yerini modern tıbbı bırakmaktadır. Bu noktada halkın tercihi her zaman için modern tıp olmalıdır; ancak geleneksel tıp ve onun uygulamaları da göz ardı edilmemelidir.

²¹ Sedat Veyis Örnek, *Age*, s.37.

²² Sedat Veyis Örnek, *Age*, s.35.

²³ Sedat Veyis Örnek, *Age*, s.106.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

KAYNAKÇA**Kaynak Kişiler:**

- K.K. 1- Murat Ataş:** 1930 yılı Tarsus-Sarıveli Köyü doğumlu, ilkokul mezunu, evli ve on üç çocuk babasıdır. Yaşamını Sarıveli Köyü'nde çiftçilik yaparak sürdürmektedir. Aynı zamanda dabaz ocağıdır.
- K.K. 2- Sabriye Balıkcı:**1910 yılı Tarsus-Akçakocalı Köyü doğumlu, okur-yazar değildir. Ev hanımı, bir çocuk annesi ve duldur. Akçakocalı Köyü'nde yaşamını sürdürmektedir ve yüğrük ocağıdır.
- K.K. 3- Elmas Kır:**1955 yılı Tarsus-Akçakoca Köyü doğumlu, lise mezunu, evli ve üç çocuk annesidir. Tarsus Kavaklı Mahallesi'nde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.
- K.K. 4- Ayşe Kaplan:** 1927 yılı Tarsus-Takbaş Köyü doğumlu, okur - yazar değildir. Evli ve sekiz çocuk annesidir. Takbaş Köyü'nde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmekte; aynı zamanda dalak kesme ocağıdır.
- K.K. 5- Elif Orta:** 1935 yılı Tarsus-İncirlikuyu Köyü doğumlu, okur-yazar değildir. Üç çocuk annesi ve duldur. Doğduğu köyde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmekte ve sıracı ocağıdır.
- K.K. 6- Fatma Sarı:**1935 yılı Tarsus-Sarıveli Köyü doğumlu, okur - yazar değildir. Evli ve yedi çocuk annesidir. Sarıveli Köyü'nde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmekte; aynı zamanda dapındırma ocağıdır.
- K.K. 7- Sami Talan:** 1954 yılı Tarsus-Büyük Kösebalcı Köyü doğumlu, ilkokul mezunu, evli ve beş çocuk babasıdır. 1995 yılına kadar küçükbaş hayvancılıkla uğraşmış ve göçebe bir yaşam sürmüştür. 1995'ten sonra çiftçilikle uğraşmaya başlamış; aynı zamanda kengi ocağıdır.
- K.K. 8- Hürü Kaplan:** 1939 yılı Tarsus-Takbaş Köyü doğumlu, okur-yazar değildir. Evli ve beş çocuk annesidir. Takbaş Köyü'nde yaşamını sürdürmekte; köyün ebesi aynı zamanda siğil, yürük ve kurşun dökme ocağıdır.
- K.K. 9- Hayırlı Deligöz:** 1930 yılı Tarsus-Kızılcukur Köyü doğumlu, okur-yazar değildir. Altı çocuk annesi ve duldur. Kızılcukur Köyü'nde yaşamını sürdürmekte; aynı zamanda sarılık ocağıdır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

- K.K. 10- Elif Çiftçi:** 1941 yılı Tarsus-İncirlikuyu Köyü doğumlu, okur-yazar değildir. Duldur ve ocağı yoktur. Aynı zamanda kömür söndürme ocağıdır.
- K.K. 11- Ayşe kaplan:**1927 yılı Tarsus-Takbaş Köyü doğumlu, okur-yazar değildir. Evli ve sekiz çocuk annesidir. Takbaş Köyü'nde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.
- K.K. 12- Hayriye Civelek:** 1933 yılı Tarsus-İncirlikuyu Köyü doğumlu, okur-yazar değildir. Evli ve üç çocuk annesidir. Ev hanımı olarak İncirlikuyu Köyü'nde yaşamını sürdürmekte; aynı zamanda kömür söndürme ocağıdır.
- K.K. 13: Ayşe Çakar:**1920 yılı Tarsus-Sarıveli Köyü doğumlu, okur-yazar değildir. Duldur ve çocuğu yoktur. Sarıveli Köyü'nde yalnız olarak yaşamını sürdürmekte; aynı zamanda kömür söndürme ocağıdır.
- K.K. 14- Elif Çiftçi:** 1941 yılı Tarsus-İncirlikuyu Köyü doğumlu, okur-yazar değildir. Duldur ve ocağı yoktur. Kömür söndürme ocağıdır.
- K.K. 15- Hüdaverdi Çor:**1974 yılı Tarsus-Sarıveli Köyü doğumlu, lise ikinci sınıfta okulu terk etmiştir. Evli ve bir çocuk babasıdır. Sarıveli Köyü'nde çiftçilik yaparak yaşamını sürdürmekte, aynı zamanda taş kırma ocağıdır.
- K.K. 16- Ayten Türkmen:** 1944 yılı Tarsus-Sağlıklı Köyü doğumlu, okur-yazar değildir. Evli ve üç çocuk annesidir. Ev hanımı olarak Sağlıklı Köyü'nde yaşamını sürdürmektedir. Aynı zamanda kurşun dökme ocağıdır.
- K.K. 17- Salih Sarı:**1928 yılında Sarıveli Köyü'nde doğmuştur. Okur-yazar değildir. Evli ve yedi çocuk babasıdır. Sarıveli Köyü'nde yaşamını çiftçilikle sürdürmekte; aynı zamanda termiye ocağıdır.

Yazılı Kaynaklar:

ARTUN, Erman, **Türk Halkbilimi**, Kitabevi, Ankara 2005.

AYDIN, Mehmet, "Mut Bölgesinde Yaşayan Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili", **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek ve İnançlar)**, IV. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- ÇAĞLAR, Turan Ali, “Türklerde Ocak Kültürü”, **İçel Kültürü**, S. 24, (1992).
- ELİADE, Mircea, **Şamanizm**, Çev: İsmet Birkan, İmge Kitabevi, İstanbul 1999.
- ESİN, Emel, **Türk Kozmolojisine Giriş**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001.
- GÖKBEL, Ahmet, **Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler**, AKM Yayınları, Ankara 1998.
- GÖKBEL, Ahmet, **Kıpçak Türkleri (Siyasî ve Dinî Tarihi)**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000.
- İNAN, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.
- ÖGER, Adem, **Tarsus Yöresi Dağ Köylerinde Geleneksel Halk Kültürü Üzerine Bir İnceleme** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2003.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara 1966.
- ROUX, Jean-Poul, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, Çev: Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002.
- UĞUR, Sait, **İçel Folkloru**, CHP Halkevleri Yayınları, Ankara 1948.
- YALMAN, (YALGIN) Ali Rıza, **Cenupta Türkmen Oymakları II**, Hzl: Sabahat Emir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- YÜZBAŞIOĞLU, Eflatun, “Silifke’de Halk İnanmaları”, **İçel Kültürü**. S: 9, (1989).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*